

HVA MENES MED REGNSKAPSKVALITET? R

TONNY STENHEIM er førsteamanuensis ved Handelshøyskolen BI. Han har ph.d., master i regnskap og revisjon og er cand.merc med hovedfag i bedriftsøkonomisk analyse. Stenheim var sekretær for Regnskapslovutvalget som avgav NOU 2015: 10 og NOU 2016: 11. Stenheim er fagredaktør for Magma 0117.

CHARLOTTE HAUGLAND SUNDKVIST er stipendiat ved Høgskolen i Sørøst-Norge. Hun har master i økonomi og ledelse/siviløkonom og er ph.d.-student i finansregnskap ved Norges Handelshøyskole.

ANDRÉ OPSAHL er høgskolelektor ved Høgskolen i Sørøst-Norge. Han har master i økonomisk styring og regnskap og revisjon fra Norges Handelshøyskole. Opsahl har erfaring fra revisjon og er statsautorisert revisor.

SAMMENDRAG

Regnskapskvalitet er et begrep som alle som enten bruker eller produserer regnskapsinformasjon, er opptatt av. Det finnes imidlertid ikke en omforent definisjon av hva regnskapskvalitet er. I litteraturen

finnes det minst tre ulike forståelser av begrepet: (1) rapportering av beslutningsnyttig informasjon, (2) fravær av regnskapsmessig støy og (3) rapportering av økonomiske realiteter.

INNLEDNING

Høy regnskapskvalitet er noe alle som bruker regnskapsinformasjon som grunnlag for beslutninger, ønsker. Generelt vil høyere regnskapskvalitet innebære at regnskapsbrukerne tar mer informerte og dermed kvalitetsmessig bedre beslutninger. Mange beslutninger hvor regnskapsinformasjon inngår som grunnlag for beslutningen, handler om å ta investeringsbeslutninger eller beslutninger om ressursallokering. Skal jeg investere i selskapet eller ikke? Skal jeg øke eller redusere min eierandel? Skal jeg yte kreditt eller ikke? Høyere regnskapskvalitet vil derfor kunne bidra til en bedre ressursallokering for regnskapsbrukerne.

Høy regnskapskvalitet vil også gagne foretakene, i alle fall på lengre sikt, gjennom bedre og rimeligere tilgang på kapital og økt tillit. Lav regnskapskvalitet kan også gi kortsiktige fordeler, forutsatt at den lave regnskapskvaliteten ikke er kjent for regnskapsbrukerne. Regnskapsmanipulering vil som regel alltid redusere regnskapskvaliteten, men slik manipulering vil kunne gi kortsiktige fordeler for foretaket i form av for eksempel lavere kapitalkostnad dersom manipuleringen ikke blir oppdaget. Hvis regnskapskvaliteten derimot er lav og kjent, vil regnskapsbrukerne beskytte seg ved å la være å inngå kontrakter med foretaket eller ved å inngå kontrakter hvor det er tatt høyde for lav

regnskapskvalitet. I begge tilfeller vil dette medføre kostnader for foretaket. På lengre sikt vil som regel lav regnskapskvalitet bli oppdaget.

I litteraturen finnes det ikke en omforent definisjon av regnskapskvalitet. Likevel kan en vanskelig tenke seg begrepet regnskapskvalitet løsrevet fra det formål som regnskapet¹ har. Lav måloppnåelse for regnskapet må tilsa lav regnskapskvalitet. Denne artikkelen diskuterer ulike tilnærminger til begrepet regnskapskvalitet med referanse til regnskapets formål.

REGNSKAPSKVALITET - ULIKE TILNÆRMINGER?

REGNSKAPSKVALITET OG REGNSKAPETS FORMÅL

For å få en nærmere forståelse av hva regnskapskvalitet er, og hvorfor regnskapskvalitet er viktig, er det nødvendig å vite hva som er regnskapets formål. På grunnlag av dette kan en definere regnskapskvalitet ut fra hvorvidt regnskapet evner å oppnå sitt formål. I regnskapsretten og i regnskapslitteraturen er regnskapets formål forstått på minst tre ulike, men i noen grad overlappende, måter. Regnskapet skal redusere asymmetrisk informasjon mellom foretaket og regnskapsbrukerne, regnskapet skal gi beslutningsnyttig informasjon til regnskapsbrukerne, og regnskapet skal gjenspeile foretakets økonomisk realiteter, gjerne avgrenset til økonomisk resultat og økonomiske verdier.

REGNSKAPET SKAL REDUSERE ASYMMETRISK INFORMASJON

I en idealtilstand hvor det ikke er asymmetrisk informasjon, vil regnskapet være uten formål. All informasjon er tilgjengelig for alle interessentene til enhver tid. Gitt en tilstand av asymmetrisk informasjon vil derimot regnskapet ha et formål som informasjonskilde. I praksis vil ledelsen være involvert i den daglige driften av foretaket og følgelig sitte på mer og bedre informasjon om foretaket enn foretakets interessenter.² Regnskapets formål kan derfor beskrives som å redusere asymmetrisk informasjon ved å gjøre økonomisk informasjon om foretaket tilgjengelig for interessentene.

Regnskapets formål er nært knyttet til interessentmodellen og de bidrag-ytelse-relasjonene som etableres mellom foretaket og interessentene til foretaket. Foretaket etterspør ressurser fra interessentene, mens interessentene tilbyr ressurser mot at de får en gjenytelse fra foretaket. For eksempel vil eiere og långivere bidra med kapital og få utbytte og renter, mens ansatte bidrar med arbeidskraft og kompetanse og får lønn og anerkjennelse. Det er ved etablering og oppfølging av disse relasjonene at regnskapet spiller en sentral rolle. Interessentene vil etterspørre informasjon for å ta stilling til egen ressursallokering. Eksempelvis inngår regnskapet som en viktig del av beslutningsgrunnlaget til potensielle långivere. Foretakene på sin side vil tilby informasjon for å legge til rette for ressurstilførsel. Behovet for informasjon kan i noen grad tilfredsstilles ved at det utarbeides og publiseres regnskapsinformasjon. På denne måten vil regnskapet kunne bidra til mer effektiv ressursallokering (Gonedes & Dopuch, 1974; Elling, 2012). Regnskapskvalitet kan følgelig forstås ut fra den evnen regnskapet har til å redusere asymmetrisk informasjon.

REGNSKAPET SKAL GI BESLUTNINGSNYTTIG INFORMASJON

Regnskapets formål blir i reguleringslitteraturen gjerne formulert som et mål om rapportering av beslutningsnyttig informasjon (IASB, 1989, 2010, 2015). Dette formålet er overlappende med formålet om å redusere asymmetrisk informasjon. Men til forskjell fra det siste innebærer formålet om beslutningsnytte at en har en klar formening om hva som er nyttig informasjon. I dette ligger det at en må vite hvem brukerne av denne informasjonen er, og hva denne informasjonen skal brukes til. Hva som er beslutningsnyttig informasjon, vil variere på tvers av regnskapsbrukerne. Den internasjonale standardsetteren IASB³ definerer kapitalyttere, det vil si eksisterende og potensielle eiere og långivere, som primærbrukere av regnskapsinformasjon (jf. IASB, 2015). Disse regnskapsbrukerne anvender regnskapsinformasjon til å ta investeringsbeslutninger.

Når regnskapskvalitet forstås i relasjon til asymmetrisk informasjon, ligger det ingen forutsetning om at informasjonen som publiseres, skal være beslutningsnyttig. Den skal kun redusere asymmetrisk informasjon.

1. Med *regnskap* menes «finansregnskap».

2. Ledelsen vil naturlig nok også kunne være blant interessentene, men her forstås begrepet *interessenter* som andre interessenter enn ledelsen.

3. IASB er et akronym for International Accounting Standards Board.

I praksis vil imidlertid formålet om beslutningsnytte og formålet om å redusere asymmetrisk informasjon være rimelig overlappende.

Beslutningsnyttig informasjon er informasjon som gjør at interessentene tar mer informerte og dermed bedre beslutninger. Informasjonen skal kunne utgjøre en positiv forskjell i en beslutningssituasjon (IASB, 1989, 2010, 2015). For at informasjonen skal være beslutningsnyttig, må den tilfredsstillende noen grunnleggende kvaliteter. Den må være (1) relevant for den beslutningen som skal tas, (2) troverdig og (3) vesentlig for beslutningen. Hvis informasjonen har disse egenskapene, har den potensial til å påvirke beslutningen, noe som gjør den beslutningsnyttig.

Regnskapets beslutningsnytte kan diskuteres i lys av et prediksjonsformål og et kontrollformål. Begge anses som sentrale formål for regnskapet.⁴ For at regnskapet skal kunne ivareta prediksjonsformålet,⁵ må det bidra med informasjon som kan være egnet til å forme prediksjoner om foretaket (Lambert, 2010). De fleste, kanskje alle, interessenter kan ha et ønske om å forme slike prediksjoner. For eksempel vil ansatte være opptatt av fremtidig jobbsikkerhet og karrieremuligheter, og långivere vil ofte basere sine tapsavsetninger på prediksjoner om fremtidige konkurser blant sine kunder. I IASBs konseptuelle rammeverk (1989, 2010, 2015) synes prediksjonsformålet å være avgrenset til et verdsettingsformål. Verdsettingsformålet vektlegger behovet som eksisterende og potensielle eiere og långivere har for verdsettingsinformasjon. For eksempel ønsker investorer å predikere fremtidig lønnsomhet slik at de kan avgjøre om de skal kjøpe, selge eller beholde aksjer. For å ivareta verdsettingsformålet må regnskapet ha evne til å gi informasjon som enten direkte eller indirekte kan brukes til å forme estimater på fremtidig kontantstrøm. Regnskapet må kunne bidra med informasjon som kan brukes til å anslå størrelsen på den fremtidige kontantstrømmen, tidspunktet for når kontantstrømmen tilflyter foretaket, samt den usikkerheten som er i kontantstrømmen. Informasjonen i

4. Det kan også argumenteres for at regnskapet har et tredje formål, nemlig et fordelingsformål (Elling, 2012; Baksaas & Stenheim, 2014). Dette formålet er ikke omtalt i IASBs konseptuelle rammeverk.

5. Prediksjonsformålet er av og til omtalt som *the decision making role*, *the decision-usefulness role* og *the valuation role* i engelskspråklig litteratur. Her vil vi bruke *prediksjonsformålet* eller det mer avansede *verdsettingsformålet* som norsk oversettelse.

regnskapet bør innrettes slik at det i størst mulig grad hjelper til med denne estimeringen (IASB, 2010, 2015).

Det andre sentrale formålet er kontrollformålet.⁶ Mens prediksjonsformålet handler om bruk av regnskapet til å forme prediksjoner om foretaket, handler kontrollformålet om bruk av regnskapet som grunnlag for oppfølging og kontroll av forvaltningen av foretaket (Kothari, Ramanna & Skinner, 2010). Kontrollformålet er gjerne begrunnet i prinsippal-agent-problemer. Prinsippalen stiller ressurser til rådighet for agenten, som så skal forvalte disse ressursene på best mulig måte for prinsippalen. Den klassiske prinsippal-agent-relasjonen finner vi mellom eierne (prinsippalen) og ledelsen (agenten) (Jensen & Meckling, 1976). Eierne stiller kapital til rådighet for ledelsen, som så skal forvalte denne kapitalen på best mulig måte for eierne. Både eierne og ledelsen er nyttemaksimerende. Hvis vi legger til grunn at eierne og ledelsen har nyttefunksjoner med positiv grensenytte gitt formuen, vil både eierne og ledelsen ønske å maksimere egen formue. Det er derimot ikke gitt at en maksimering av eiernes formue samtidig vil maksimere ledelsens formue. Siden ledelsen har en tilbøyelighet til å handle ut fra egeninteresse heller enn ut fra eiernes interesse, kan eierne bli påført et formues- og nyttetap (Jensen & Meckling, 1976). Ledelsen vil kunne opptre opportunistisk, det vil si at den vil handle ut fra egeninteresse.

To klassiske tiltak kan iverksettes for å redusere risikoen for opportunistiske handlinger: Eierne etablerer kontroll- og overvåkningsmekanismer som øker sannsynligheten for at opportunistiske handlinger blir oppdaget og sanksjonert. Dette vil tvinge ledelsen til å handle slik at den ivaretar eiernes interesser. Alternativt kan eierne etablere insentivkontrakter som motiverer ledelsen til å handle slik at den ivaretar eiernes interesser (Fama & Jensen, 1983). Ved begge tiltakene vil regnskapet ha et formål. Regnskapet kan enten brukes direkte som grunnlag for oppfølging og kontroll eller mer indirekte ved at regnskapsbaserte mål på økonomisk ytelse danner grunnlag for tildeling av lønn og ytelser med utgangspunkt i insentivkontrakter.

Det har vært diskutert i hvilken grad kontrollformålet er et selvstendig formål, og hvor viktig dette formålet er

6. Kontrollformålet er av og til omtalt som *the stewardship role*, *the accountability role* og *the contracting role* i engelskspråklig litteratur. Her vil vi bruke *k kontrollformålet* som norsk oversettelse.

sammenlignet med prediksjonsformålet. Regnskapsinformasjon som er nyttig for å oppfylle prognoseformålet, er ikke nødvendigvis sammenfallende med regnskapsinformasjon som er nyttig for å oppfylle kontrollformålet. Valg av målegrunnlag og målemodell er et typisk eksempel som illustrerer dette. Virkelig verdi anses ofte å være nyttig for prognoseformålet, siden bruk av virkelig verdi som målegrunnlag vil innebære at verdsetningsestimater presenteres direkte i regnskapet. Dette gjelder ikke nødvendigvis for kontrollformålet. Ved bruk av regnskapsinformasjon som grunnlag for avlønning i insentivkontrakter, er det ønskelig at denne i størst mulig grad reflekterer forhold som er under ledelsens kontroll. Virkelig verdi vil i stor grad påvirkes av makroøkonomiske forhold som er utenfor ledelsens kontroll. For direkte oppfølging og kontroll av ledelsens innsats er historisk informasjon nyttig, og avkastning på investert kapital kan være et sentralt mål for slik oppfølging og kontroll. Et annet argument som også tilsier bruk av historisk kost fremfor virkelig verdi ved kontrollformål, er at informasjon som brukes til kontroll og oppfølging av ledelsen, bør være verifiserbar. Hvis ikke vil det være risiko for at regnskapsinformasjonen blir manipulert av ledelsen, for på den måten å kunne oppnå urettmessige fordeler gjennom økt avlønning. Det kan derfor argumenteres for at historisk kost vil være mer nyttig for kontrollformålet enn virkelig verdi.

I litteraturen synes det å være rimelig enighet om at disse formålene ikke er fullstendig overlappende, i den betydning at informasjonen som ivaretar prediksjonsformålet, også ivaretar kontrollformålet (e.g. Kothari et al., 2010; Lambert, 2010; Murphy et al., 2013). Derimot diskuteres den relative viktigheten av disse to formålene og i hvilken grad de er overlappende. Regnskapskvalitet kan følgelig forstås ut fra hvorvidt og i hvilken grad regnskapet bidrar med beslutningsnyttig informasjon.

REGNSKAPET SKAL GI INFORMASJON OM ØKONOMISK RESULTAT OG ØKONOMISKE VERDIER

Regnskapet skal først og fremst bidra med informasjon om foretakets økonomiske resultat og økonomiske verdier. I praksis vil det være vanskelig å utarbeide et regnskap som gir en perfekt avbildning av foretakets økonomiske resultat og økonomiske verdier. Årsaken er målesikkerhet og/eller mangel på informasjon. I en tilstand av perfekte og komplette markeder vil det være mulig å utarbeide et regnskap som gir en perfekt

avbildning av økonomiske realiteter i foretaket. Men gitt en slik markedstilstand vil regnskapet være uten formål. Perfekte og komplette markeder forutsetter nemlig full informasjonseffisiens og dermed ingen asymmetrisk informasjon mellom foretaket og foretakets interessenter.

Siden regnskapet skal gi informasjon om økonomiske realiteter, kan regnskapskvalitet følgelig forstås ut fra hvorvidt og i hvilken grad regnskapet evner å avbilde disse realitetene (Barth, Landsman & Lang, 2008). Avbildning av økonomiske realiteter innebærer at regnskapet er uten regnskapsmessig støy. Med regnskapsmessig støy menes en rapportering som avviker fra det å avspeile økonomiske realiteter (Langli, 2005; Stenheim & Blakstad, 2012). Regnskapsmessig støy kan anta ulike former. Den kan være tilsiktet fra foretakets side, noe som gjerne betyr at regnskapet er manipulert. Regnskapsmanipulering skjer generelt i den hensikt at foretaket, ved ledelsen, skal oppnå urettmessige fordeler ved å rapportere villedende regnskapsinformasjon (Healy & Palepu, 2001; Field, Lys & Vincent, 2001; Ronen & Yaari, 2010). Regnskapsmessig støy kan også følge av regnskapsreguleringen. For eksempel vil rapportering av virkelig verdi gjerne gi en bedre avbildning av økonomiske verdier enn rapportering av historisk kost. Men reguleringsmyndighetene må avveie flere hensyn når de fastsetter regnskapsmessige løsninger. For eksempel vil hensynet til troverdig (og pålitelig) informasjon kunne tilsa at en bevisst innfører en regulering som vil innebære regnskapsmessig støy. Regnskapsmessig støy kan også være utilsiktet ved at den er et resultat av lav kompetanse, dårlig utøvd skjønn, dårlige rutiner og annet hos den regnskapspliktige som gjør at rapporteringen vesentlig avviker fra de økonomiske realitetene.

Regnskapskvalitet forstått som avbildning av økonomiske realiteter eller fravær av regnskapsmessig støy vil representere den samme underliggende forståelsen av begrepet regnskapskvalitet. Avbildning av økonomiske realiteter innebærer fravær av regnskapsmessig støy. På samme måte vil fravær av regnskapsmessig støy innebære rapportering av økonomiske realiteter.

BESLUTNINGSNYTTE OG AVBILDNING AV ØKONOMISKE REALITETER

Forståelsen av regnskapskvalitet som beslutningsnytte er derimot av en annen karakter enn regnskapskvalitet som avbildning av økonomiske realiteter eller fravær av

regnskapsmessig støy. I utgangspunktet kan det se ut som om krav om beslutningsnyttig informasjon forutsetter avbildning av økonomiske realiteter, men slik er det ikke nødvendigvis. Avbildning av økonomiske realiteter eller fravær av regnskapsmessig støy er ikke en forutsetning for at regnskapet skal ha beslutningsnytte. Hvis regnskapsbrukeren klarer å avdekke støyen og dens opphav, vil regnskapet fortsatt kunne ha beslutningsnytte. Det betyr for eksempel at et manipulert regnskap kan ha beslutningsnytte så sant regnskapsbrukeren klarer å avdekke det som eventuelt er gjort av regnskapsmanipulering.

Hvis regnskapsbrukeren ikke klarer å avdekke støyen, vil den informasjonen som er tilgjengelig i regnskapet, fortsatt kunne ha beslutningsnytte så lenge regnskapsbrukeren tar bedre beslutninger ved å bruke denne informasjonen enn ved ikke å bruke den. Regnskapet vil allikevel ha lavere beslutningsnytte enn hva det ville hatt dersom det var fri for støy. Det er også andre sider ved regnskapskvalitet forstått som beslutningsnytte

som skiller denne fra regnskapskvalitet forstått som avbildning av økonomiske realiteter. Informasjon som er kjent for regnskapsbrukerne, er ikke beslutningsnyttig selv om den reflekterer økonomiske realiteter. Det betyr at avbildning av økonomiske realiteter ikke impliserer beslutningsnytte.

AVSLUTNING

Regnskapskvalitet blir i reguleringsammenheng forstått ut fra formålet om beslutningsnyttig informasjon. Informasjonen er beslutningsnyttig hvis den evner å utgjøre en positiv forskjell i en beslutningssituasjon. I regnskapslitteraturen opereres det derimot med tilnærminger til regnskapskvalitet som synes å være forankret i at regnskapets formål er å avbilde økonomiske realiteter, noe som samtidig innebærer fravær av regnskapsmessig støy. Denne forståelsen av regnskapskvalitet er ikke nødvendigvis sammenfallende med regnskapskvalitet forstått ut fra formålet om beslutningsnytte. **M**

REFERANSER

- Barth, M.E., Landsman, W.R. & Lang, M.H. (2008). International Accounting Standards and Accounting Quality. *Journal of Accounting Research*, 46(3), 537–566.
- Elling, J.O. (2012). *Finansiell rapportering*. København: Gjellerup / Gads Forlag.
- Fama, E.F. & Jensen, M.C. (1983). Separation of ownership and control. *Journal of law and economics*, 26(2), 301–325.
- Fields, T.D., Lys, T.Z. & Vincent, L. (2001). Empirical research on accounting choice. *Journal of accounting and economics*, 31(1), 255–307.
- Gjesdal, F. (1990). Bedriftsøkonomisk og regnskapsmessig verdsettelse og vurdering. *Praktisk økonomi*, 4, 47–57.
- Gonedes, N.J. & Dopuch, N. (1974). Capital market equilibrium, information production, and selecting accounting techniques: Theoretical framework and review of empirical work. *Journal of Accounting Research*, 12, 48–129.
- Healy, P.M. & Palepu, K.G. (2001). Information asymmetry, corporate disclosure, and the capital markets: A review of the empirical disclosure literature. *Journal of accounting and economics*, 31(1), 405–440.
- IASB (International Accounting Standards Board) (1989). *Framework for the Preparation and Presentation of Financial Statements*. Dette rammeverket ble utgitt av forløperen til International Accounting Standards Board (IASB): International Accounting Standards Committee (IASC). London: IASB.
- IASB (International Accounting Standards Board) (2010). *The Conceptual Framework for Financial Reporting*. London: IASB.
- IASB (International Accounting Standards Board) (2015). *Conceptual Framework for Financial Reporting*. Exposure Draft. London: IASB.
- Jensen, M.C. & Meckling, W.H. (1976). Theory of the firm: Managerial behavior, agency costs and ownership structure. *Journal of financial economics*, 3(4), 305–360.
- Kothari, S.P., Ramanna, K. & Skinner, D.J. (2010). Implications for GAAP from an analysis of positive research in accounting. *Journal of Accounting and Economics*, 50(2), 246–286.
- Lambert, R. (2010). Discussion of «Implications for GAAP from an analysis of positive research in accounting». *Journal of Accounting and Economics*, 50(2), 287–295.
- Langli, J.C. (2005). Regnskapskvalitet – om hvordan regnskapsmessig støy svekker kvaliteten på regnskapsinformasjon. *Praktisk økonomi og finans*, 1(22), 49–62.
- Murphy, T., O’Connell, V. & Ó hÓgartaigh, C. (2013). Discourses surrounding the evolution of the IASB/FASB Conceptual Framework: What they reveal about the «living law» of accounting. *Accounting, Organizations and Society*, 38(1), 72–91.
- Ronen, J. & Yaari, V. (2010). *Earnings Management – Emerging Insights in Theory, Practise, and Research*. New York, Springer Series in Accounting Scholarship.
- Stenheim, T. & Blakstad, L. (2012). Regnskapsmanipulering – definisjon, forutsetninger og incentiver. *Praktisk økonomi og finans*, 29(2), 57–69.
- Stenheim, T. & Madsen, D.Ø. (2014). Regnskapsbaserte avlønningskontrakter – med vekt på mållongruens. *Praktisk økonomi og finans*, 31(2), 168–184.